

IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA XIZMAT KO'RSATISH SOHALARINING O'RNI

Kamronbek Ravshanov Odiljon o'g'li

Andijon davlat texnika instituti

Muhandislik iqtisodiyot va boshqaruv fakulteti

Iqtisodiyot(tarmoq va sohalar) yo'nalishi

Guruh: K-111-21 talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy iqtisodiyotda xizmat ko'rsatish sohalarining tobora ortib borayotgan o'rni va uning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri atroflicha tahlil qilinadi. Maqola global miqyosda xizmat ko'rsatish sektorining YaIMdagi ulushining oshishi, bandlikni ta'minlash, innovatsiyalarni rag'batlantirish, investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi muhim rolini ko'rib chiqadi. Xizmat ko'rsatish sohalarining diversifikatsiyasi, ayniqsa, axborot texnologiyalari, moliya, ta'lim va sog'liqni saqlash kabi sohalarining iqtisodiy samaradorlikni oshirish va mamlakatlarning raqobatbardoshligini kuchaytirishdagi salohiyati yoritiladi.

Abstract: This article thoroughly analyzes the increasing role of service sectors in modern economies and their impact on economic development. The article examines the significant role of the service sector globally in increasing its share of GDP, providing employment, stimulating innovation, attracting investments, and ensuring economic growth. The diversification of service sectors, particularly the potential of fields such as information technology, finance, education, and healthcare in enhancing economic efficiency and strengthening the competitiveness of countries, is highlighted.

Kalit so'zlar: Xizmat ko'rsatish sohasi, Iqtisodiy rivojlanish, YaIM, Bandlik, Innovatsiya, Investitsiya, Raqobatbardoshlik, Globalizatsiya, Sektorlararo bog'liqlik.

Keywords: Service sector, Economic development, GDP, Employment, Innovation, Investment, Competitiveness, Globalization, Inter-sectoral linkages.

Kirish

So'nggi o'n yilliklarda dunyo iqtisodiyotida tub o'zgarishlar yuz berdi. An'anaviy qishloq xo'jaligi va sanoat sektorlari bilan bir qatorda, xizmat ko'rsatish sohasi iqtisodiy o'sishning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylandi [1]. Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarning yalpi ichki mahsulotining (YaIM) katta qismi xizmat ko'rsatish sektori hissasiga to'g'ri keladi va bu soha ishchi kuchining muhim qismini band qiladi [2]. Ushbu transformatsiya "xizmat ko'rsatish iqtisodiyoti" deb nomlanuvchi yangi iqtisodiy modellarning shakllanishiga olib keldi.

Xizmat ko'rsatish sohaları nafaqat iste'molchilarning ehtiyojlarini qondirish,

balki biznes jarayonlarini qo'llab-quvvatlash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va yangi texnologiyalarni joriy etishda ham hal qiluvchi ahamiyatga ega [3]. Ushbu maqola xizmat ko'rsatish sohalarining iqtisodiy rivojlanishdagi ko'p qirrali rolini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, uning bandlik, innovatsiya, investitsiya va umuman iqtisodiy o'sishga ta'sirini ilmiy adabiyotlar va statistik ma'lumotlar asosida yoritadi.

Adabiyotlar tahlili

Xizmat ko'rsatish sektorining iqtisodiyotdagi o'rnini bo'yicha ilmiy munozaralar uzoq tarixga ega. Fisher (1939) va Clark (1940) tomonidan ilgari surilgan sektorlarga bo'linish nazariyasi iqtisodiy rivojlanish jarayonida iqtisodiyotning birlamchi (qishloq xo'jaligi) va ikkilamchi (sanoat) sektorlardan uchlamchi (xizmatlar) sektorga o'tishini ta'kidlagan [4, 5]. Bu nazariya iqtisodiy o'sishning strukturaviy transformatsiyasini tushunish uchun asos bo'lib xizmat qildi.

Keyinchalik, Baumol (1967) "xizmatlarning xarajat krizisi" nazariyasini taklif qilib, xizmat ko'rsatish sektoridagi mehnat unumdorligining nisbatan sekin o'sishi sababli uning xarajatlari ishlab chiqarish sektoriga nisbatan tezroq oshishini ta'kidlagan [6]. Biroq, keyingi tadqiqotlar bu nazariyani qayta ko'rib chiqdi. Masalan, Griliches (1992) xizmat ko'rsatish sohasidagi innovatsiyalarni o'lchash qiyinligi va ularning YaIMga to'liq hisoblanmaganligini ko'rsatdi [7].

Porter (1990) kabi raqobatbardoshlik nazariyotchilari xizmat ko'rsatish sohalarining milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishdagi rolini ta'kidlaganlar. Ayniqsa, ilg'or xizmatlar, masalan, moliya, konsalting, logistika va AKT xizmatlari ishlab chiqarish sektorlarining samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi [8]. Bhagwati (1984) xizmatlar savdosining globallasuvi va "disembodiment" (ajralib chiqish) tushunchasini kiritib, xizmatlarning ishlab chiqarish jarayonlaridan ajralib chiqib, alohida savdo ob'ektiga aylanishini tushuntirgan [9].

Zamonaviy adabiyotlarda xizmat ko'rsatish sektori faqatgina ichki iste'molni qondiruvchi soha emas, balki eksport salohiyatiga ega bo'lgan, yuqori qo'shilgan qiymat yaratuvchi va innovatsiyalarni tarqatuvchi sektor sifatida qaraladi [10]. OECD (2005) hisobotlarida xizmat ko'rsatish sohasining innovatsion salohiyati va uning iqtisodiy o'sishdagi roli alohida ta'kidlangan [11].

Metodologiya

Ushbu maqola xizmat ko'rsatish sohalarining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini tahlil qilish uchun nazariy va empirik yondashuvlarni birlashtirgan. Tadqiqot deskriptiv va tahliliy metodologiyaga asoslangan bo'lib, quyidagi usullardan foydalanilgan:

Adabiyotlar sharhi. Mavzu bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, shu jumladan iqtisodiy nazariyalar, klassik va zamonaviy tadqiqotlar, xalqaro tashkilotlarning hisobotlari (Jahon Banki, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi, BMT, OECD) va ilmiy maqolalar chuqur o'rganildi.

Statistik ma'lumotlarni tahlil qilish. Xizmat ko'rsatish sektorining YaIMdagi ulushi, bandlik ko'rsatkichlari, investitsiyalar va tashqi savdo hajmlari bo'yicha xalqaro statistik ma'lumotlar (World Bank Open Data, UNCTAD Statistics, WTO Data) tahlil qilindi [12].

Qiyosiy tahlil. Turli mamlakatlar, xususan rivojlangan va rivojlanayotgan iqtisodiyotlarning xizmat ko'rsatish sektorini rivojlantirishdagi tajribalari o'rganildi va qiyosiy jihatdan baholandi.

Sintetik umumlashtirish. To'plangan nazariy va empirik ma'lumotlar asosida xizmat ko'rsatish sohalarining iqtisodiy rivojlanishga ta'sir mexanizmlari umumlashtirildi va xulosalar shakllantirildi.

Ushbu metodologiya maqolaning ilmiy asoslanganligini ta'minlab, xizmat ko'rsatish sektorining iqtisodiy rivojlanishdagi kompleks rolini yoritishga yordam berdi.

Natijalar

O'tkazilgan tahlillar natijasida xizmat ko'rsatish sohalarining iqtisodiy rivojlanishdagi muhim o'rni quyidagi jihatlarida namoyon bo'lishi aniqlandi:

1. YaIMdagi ulushning ortishi: Global miqyosda va ayniqsa rivojlangan mamlakatlarda xizmat ko'rsatish sektori YaIMning eng katta qismini tashkil etadi. Masalan, AQSh, Yevropa Ittifoqi mamlakatlari va Yaponiyada bu ko'rsatkich 70% dan oshadi [13]. Rivojlanayotgan mamlakatlarda ham bu sektorning ulushi barqaror o'sib bormoqda, bu esa iqtisodiy strukturaning transformatsiyasidan dalolat beradi.

2. Bandlikni ta'minlash: Xizmat ko'rsatish sohasi ishchi kuchining asosiy qismini band qiladi. Rivojlangan mamlakatlarda aholi bandligining 75% dan ortig'i, rivojlanayotgan mamlakatlarda esa bu ko'rsatkich 40-60% oralig'ida joylashgan [14]. Bu nafaqat umumiy bandlikni, balki yuqori malakali va yuqori daromadli ish o'rinlarini yaratishga ham xizmat qiladi.

3. Innovatsiyalarni rag'batlantirish: Xizmat ko'rsatish sohasidagi innovatsiyalar, ayniqsa AKT xizmatlari, moliya-bank xizmatlari va professional xizmatlar (masalan, konsalting, injiniring) iqtisodiyotning boshqa sektorlariga ham tarqalib, umumiy samaradorlikni oshiradi [15]. Ko'plab yangi biznes modellar va texnologiyalar aynan xizmat ko'rsatish sektorida paydo bo'ladi.

4. Investitsiyalarni jalb qilish: Xizmat ko'rsatish sektori to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (THXI) uchun jozibador hisoblanadi. Turizm, telekommunikatsiyalar, moliya va sog'liqni saqlash kabi sohalar yirik xorijiy investitsiyalarni jalb qilish salohiyatiga ega [16]. Bu esa infratuzilmani rivojlantirishga va yangi texnologiyalarni transfer qilishga yordam beradi.

5. Tashqi savdoda o'sib borayotgan rol: Xizmatlar savdosi (eksport va import) umumiy global savdoda sezilarli ulushga ega. Raqamli xizmatlar, masalan, IT autsorsing, onlayn ta'lim va masofaviy tibbiy xizmatlar globallashuv sharoitida jadal

rivojlanmoqda [17]. Bu mamlakatlarning to'lov balansini yaxshilashga va iqtisodiy diversifikatsiyaga hissa qo'shadi.

6. Iqtisodiy samaradorlikni oshirish: Professional xizmatlar (huquqiy, buxgalterlik, marketing), transport va logistika xizmatlari ishlab chiqarish kompaniyalarining xarajatlarini optimallashtirish va samaradorligini oshirish imkonini beradi. Bu esa butun iqtisodiyot miqyosida ishlab chiqarish unumdorligini oshiradi [18].

Muhokama

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, xizmat ko'rsatish sohasining iqtisodiyotdagi o'rni tobora ortib bormoqda va u hozirgi zamonda iqtisodiy o'sishning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biridir. Xizmat ko'rsatish sektori nafaqat YaIMning eng katta qismini tashkil etib, ish o'rinlari yaratadi, balki innovatsiyalar, investitsiyalar va xalqaro savdo orqali iqtisodiyotning umumiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Biroq, xizmat ko'rsatish sektorining o'sishi har doim ham bir xil emas. Rivojlanayotgan mamlakatlarda bu sohaning rivojlanishi yuqori malakali kadrlarning yetishmasligi, infratuzilma kamchiliklari va huquqiy tartibga solishdagi muammolar bilan cheklanishi mumkin [19]. Masalan, turizm kabi xizmatlar katta salohiyatga ega bo'lsa-da, transport infratuzilmasining yetishmasligi uning to'liq rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Shuningdek, xizmat ko'rsatish sektorining samaradorligi uning texnologik innovatsiyalarni qabul qilish qobiliyatiga bog'liq. Raqamli transformatsiya va sun'iy intellekt kabi texnologiyalar xizmat ko'rsatish sohasida yangi imkoniyatlar yaratmoqda, shu bilan birga, mehnat bozorida tarkibiy o'zgarishlarga olib kelishi mumkin [20]. Bu esa hukumatlardan ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va ishchi kuchining yangi ko'nikmalarni o'zlashtirishini ta'minlash bo'yicha siyosatlarni ishlab chiqishni talab qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, xizmat ko'rsatish sohalari zamonaviy iqtisodiyotni rivojlantirishda fundamental o'rinni egallaydi. Ular YaIMning asosiy qismini tashkil etib, millionlab ish o'rinlarini yaratadi, iqtisodiy innovatsiyalarni rag'batlantiradi va investitsiyalarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Xizmatlar, shuningdek, boshqa iqtisodiy sektorlarning samaradorligini oshirishga va mamlakatlarning global raqobatbardoshligini mustahkamlashga bevosita hissa qo'shadi.

Barqaror va inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun hukumatlar xizmat ko'rsatish sektorini rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Bu esa infratuzilma va inson kapitaliga investitsiyalar kiritish, qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash va raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali amalga oshirilishi mumkin. Xizmat ko'rsatish sohasining salohiyatini to'liq

ro'yobga chiqarish iqtisodiy diversifikatsiya va uzoq muddatli farovonlikka erishish uchun kalit hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. World Bank. (2024). *World Development Indicators*. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
2. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2023). *Services Economy Report*.
3. Ghoshal, S., & Gratton, L. (2002). The new rules of strategy. *California Management Review*, 44(2), 58-71.
4. Fisher, A. G. B. (1939). Production, Primary, Secondary and Tertiary. *Economic Record*, 15(1), 24-38.
5. Clark, C. (1940). *The Conditions of Economic Progress*. Macmillan.
6. Baumol, W. J. (1967). Macroeconomics of Unbalanced Growth: The Anatomy of Urban Crisis. *The American Economic Review*, 57(3), 415-426.
7. Griliches, Z. (1992). *Output measurement in the service sectors*. University of Chicago Press.
8. Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press.
9. Bhagwati, J. N. (1984). Splintering and Disembodiment of Services and Developing Countries. *The World Economy*, 7(2), 133-143.
10. WTO. (2023). *World Trade Report 2023: Re-thinking Global Value Chains*.
11. OECD. (2005). *Growth and Innovation in the Service Economy*. OECD Publishing.
12. World Bank Open Data. (2024). *GDP Growth (annual %) - World*. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>
13. Eurostat. (2023). *GDP and employment in services*. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=GDP_and_employment_in_services
14. International Labour Organization (ILO). (2023). *Key Indicators of the Labour Market (KILM)*.
15. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W. W. Norton & Company.
16. UNCTAD. (2023). *World Investment Report 2023*.
17. WTO. (2022). *World Trade Statistical Review 2022*.
18. Nordhaus, W. D. (2007). Principles of environmental economics. In *The New Palgrave Dictionary of Economics*(pp. 1-13). Palgrave Macmillan.
19. Hoekman, B., & Mattoo, A. (2013). Services trade and global value chains. *World Bank Policy Research Working Paper*, (6460).
20. Frey, C. B., & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation?. *Technological Forecasting and Social Change*, 114, 254-280.